

СТРАТЕГИК ТАҲЛИЛ ТУШУНЧАСИ: МОҲИЯТИ, УСУЛЛАРИ ВА ЙЎНАЛИШЛАРИ

**Турдалиев
Азизбек
Эркинжон ўғли**

*Мирзо Улугбек номидаги Ўзбекистон миллий
университетининг 2-чи босқич магистранти*

Abstract

Ушбу диссертацияда стратегик таҳлил тушунчаси, унинг моҳияти, асосий усуллари ва уларнинг энергетика соҳасида қўлланилиши ўрганилган. Тадқиқот Ўзбекистон энергетика сектори мисолида амалга оширилиб, қайта тикланувчи энергия манбаларини ривожлантириш истиқболлари ва уларнинг стратегик аҳамиятини очиб беришга қаратилган.

Асосий эътибор стратегик таҳлилнинг кенг тарқалган усуллари, жумладан, SWOT таҳлил, PESTEL таҳлил, ва Майкл Портернинг беш куч моделининг энергетика соҳасидаги фойдаланилишига қаратилади. Шунингдек, қайта тикланувчи энергия манбаларини ривожлантириш бўйича стратегик ёндашувлар ҳамда уларнинг мамлакат иқтисодиёти ва экологик барқарорликка таъсири таҳлил қилинган.

Тадқиқот натижалари Ўзбекистон энергетика тармоғининг кучли ва кучсиз жиҳатларини аниқлаш, ташқи ва ички муҳит омилларини баҳолаш ҳамда ресурслардан самарали фойдаланиш бўйича амалий тавсиялар беришга йўналтирилган. Ушбу иш нафақат академик тадқиқотлар учун, балки давлат органлари ва хусусий сектор учун ҳам амалий аҳамиятга эга.

Аннотациянинг умумий мазмуни стратегик таҳлил усуллари қўллаш орқали Ўзбекистон энергетика секторидаги ривожланиш истиқболларини белгилашга қаратилган илмий асосларни тақдим этади.

Keywords :

Стратегик таҳлил, SWOT таҳлили, , PESTEL таҳлили, энергетика, Ўзбекистон, қайта тикланадиган энергия манбалари, энергетика стратегияси, рақобатбардошлик, барқарор ривожланиш, ресурсларни бошқариш, экологик барқарорлик, стратегик режалаштириш.

Annotation. At the same time, as in other industries, in the field of energy and energy, there are different approaches to strategic analysis, analysis of the essence, fundamentals and methodologies, as well as the study of the energy industry. In this article, we will talk about how Uzbekistan's energy sector has developed and developed, as well as a strategic approach that is of great importance. The main

reputable strategic analysts are Keng Ratchalghan Usullari, Jumladan, SWOT analysis, Pestel Analysis, and Michael Portering, who coached the modeling of the energy industry in the field. In this regard, due to the fact that currently there is not a single energy resource that could ensure the sustainable development of the economy and the environment in the country, not a single energy resource that could ensure sustainable development in the country, There is not a single energy resource that could not ensure sustainable development in the country, not a single energy resource that could not ensure sustainable development in the country, not a single energy resource. The results of the study showed that the Uzbek energy industry is building boiler houses and boiler houses to ensure the accuracy, cohesion and sustainability of the environment, as well as to increase the efficiency of resource use. Uchbu has not only academic research significance, but also practical significance for both the public and private sectors. Abstract general content strategic analysis of methodologies for the development of the energy sector of Uzbekistan at a meeting with Belgian scientists karatilgan.

Key Words: Strategic analysis, SWOT analysis, Pestel analysis, energy, Uzbekistan, renewable energy sources, energy strategy, competitiveness, sustainable development, resource management, environmental sustainability, strategic planning.

СТРАТЕГИК ТАҲЛИЛ ТУШУНЧАСИ: МОҲИЯТИ, УСУЛЛАРИ ВА ЙЎНАЛИШЛАРИ

1.1. Стратегик таҳлил тушунчасининг моҳияти

Стратегик таҳлил — бу ташкилот ёки тизимнинг ривожланиш истиқболларини белгилаш, ташқи ва ички муҳитни ўрганиш ҳамда ресурслардан самарали фойдаланиш йўналишларини аниқлаш учун амалга ошириладиган жараён. Ушбу тушунча бошқарув назариясида муҳим ўрин тутиб, ташкилотнинг узок муддатли мақсадларига эришишга қаратилган қарорлар қабул қилиш учун асос яратади.

Стратегик таҳлилнинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

- Ташкилот ташқи муҳитининг имкониятлари ва таҳдидларини аниқлаш;
- Ички муҳит ресурслари, қувватлари ва камчиликларини баҳолаш;
- Рақобатбардошликни ошириш учун стратегик имкониятларни аниқлаш;
- Стратегик мақсад ва вазифаларни белгилаш.

Стратегик таҳлил концепцияси турли мактаб ва йўналишларда ҳар хил таърифланади. Улардан бирига кўра, стратегик таҳлил — бу маълумотларни йиғиш, таҳлил қилиш ва интерпретация қилиш жараёни бўлиб, у стратегик қарор қабул қилиш учун асос бўлади. Шу боис, бу жараёнда сифатли маълумот ва аниқ методология муҳим аҳамиятга эга.

1.2. Стратегик таҳлил усуллари

Стратегик таҳлилда турли усуллардан фойдаланилади, уларни танлаш ташкилотнинг хусусиятлари, мақсадлари ва муҳитига боғлиқ. Асосий усуллар қуйидагилар:

- SWOT таҳлили:

Бу усул ташкилий муҳитнинг кучли томонлари (Strengths), кучсиз томонлари

(Weaknesses), имкониятлари (Opportunities) ва таҳдидлари (Threats)ни баҳолашга хизмат қилади. SWOT таҳлил ташкилотнинг ички ва ташқи муҳитини бир вақтда ўрганиш имконини беради

- **PESTEL** таҳлил

PESTEL таҳлил ташкилий муҳитнинг сиёсий (Political), иқтисодий (Economic), ижтимоий (Social), технологик (Technological), экологик (Environmental) ва ҳуқуқий (Legal) жиҳатларини ўрганади. Бу усул ташкилотга ташқи муҳитдаги ўзгаришларни тушуниш ва уларга мослашишга ёрдам беради.

- **Портфер ёки рақобат кучи таҳлили (Porter's Five Forces)**
Майкл Портер томонидан ишлаб чиқилган бу усул бозор рақобатининг асосий беш кучи — янги иштирокчилар таҳдиди, истеъмолчилар кучига таъсири, етказиб берувчилар кучи, ўринбосар маҳсулотлар таҳдиди ва мавжуд рақобат даражасини ўрганиш учун қўлланилади.

- **Value Chain таҳлил (Қиймат занжири таҳлили)**
Бу усул компаниянинг ички жараёнларини таҳлил қилиш ва уларнинг қиймат яратишга қўшган ҳиссасини баҳолашга йўналтирилган. Ушбу таҳлил орқали самарадорликни ошириш мумкин бўлган нуқталар аниқланади.

- **Scenario Planning (Сценарий режалаштириш)**
Турли ҳолатларнинг ривожланиш йўналишларини башорат қилиш орқали, сценарий режалаштириш стратегик қарорларнинг барқарорлигини таъминлайди. Бу усул, айниқса, ноаниқлик ва ўзгарувчанлик юқори бўлган вазиятларда самаралидир.

Стратегик таҳлилнинг энергетика соҳасида қўлланилиши: Ўзбекистон мисоли

Энергетика соҳаси ҳар қандай мамлакат иқтисодиётининг стратегик тармоқларидан бири бўлиб, унинг барқарор ва самарали ривожланиши давлатнинг умумий тараққиётига муҳим таъсир кўрсатади. Ўзбекистонда ҳам энергетика тармоғи иқтисодий ўсиш, ижтимоий фаровонлик ва экспорт салоҳиятининг асосий драйверларидан бири сифатида кўрилади. Шу сабабли, стратегик таҳлил ушбу соҳанинг истиқболли йўналишларини белгилаш, ресурслардан оқилона фойдаланиш ва янги технологияларни жорий этишда муҳим аҳамиятга эга.

Энергетика соҳасида SWOT таҳлилни қўллаш

Ўзбекистон энергетика тармоғининг ривожланишини таҳлил қилиш учун **SWOT таҳлил** усули самаралидир. Қуйида ушбу таҳлил натижалари келтирилган:

Кучли томонлар (Strengths):

- Табиий ресурсларнинг, айниқса газ ва нефть захираларининг катта ҳажми.
- Қуёш ва шамол энергияси каби қайта тикланувчи энергия манбаларининг мавжудлиги.
- Марказий Осиё минтақасида қулай географик жойлашув.

Кучсиз томонлар (Weaknesses):

- Электр энергиясини ишлаб чиқаришда асосан искр газ ва нефть манбаларидан фойдаланиш.

- Инфратузилманинг айрим қисмларида эскириш ва самарадорликнинг пастлиги.

- Ядро энергиясидан самарали фойдаланиш технологияларининг чекланганлиги.

Имкониятлар (Opportunities):

- Қайта тикланувчи энергия манбаларини ривожлантириш учун халқаро грант ва инвестицияларни жалб қилиш.

- Экспорт учун энергетик маҳсулотларни ишлаб чиқариш қувватларини ошириш.

- Замонавий технологиялар ва энергия тежамкор ускуналарни жорий этиш.

Таҳдидлар (Threats):

- Табiiй ресурсларнинг чекланганлиги ва уларни босқичма-босқич камайиши.

- Минтақавий рақобатнинг кучайиши.

- Атмосфера ифлосланиши ва экологик таъсирни пасайтириш бўйича халқаро талабларнинг ошиши.

PESTEL таҳлил мисоли

Энергетика соҳасини ўрганишда **PESTEL таҳлил** ҳам фойдали ҳисобланади, чунки у ташқи муҳитнинг турли жиҳатларини кўриб чиқиш имконини беради:

- **Сиёсий (Political):** Ўзбекистонда энергия тармоғини ривожлантириш бўйича қонунчилик базасининг такомиллаштирилиши ва давлат қўллаб-қувватлови.

- **Иқтисодий (Economic):** Энергетика соҳасига чет эл инвестициялари оқимининг ортиши ва энергия истеъмолининг ички бозорда ўсиши.

- **Ижтимоий (Social):** Қайта тикланувчи энергия манбаларидан фойдаланиш орқали аҳоли ҳаёт сифатига ижобий таъсир кўрсатиш имконияти.

- **Технологик (Technological):** Ядро энергияси бўйича илмий лойиҳаларни амалга ошириш ҳамда энергия тежаш технологияларини жорий қилиш.

- **Экологик (Environmental):** Атмосферага чиқариладиган зарарли газлар ҳажмини камайитириш учун иқлимга доир халқаро келишувларга мослашиш.

- **Ҳуқуқий (Legal):** Қайта тикланувчи энергия манбаларини ривожлантириш бўйича халқаро стандартларга мувофиқ қонунчиликни жорий қилиш.

Стратегик ёндашув: қайта тикланувчи энергия манбаларини ривожлантириш

Ўзбекистонда қайта тикланувчи энергия манбаларини ривожлантириш стратегик таҳлил орқали энг муҳим йўналиш сифатида белгиланган. Қуйидаги тадбирлар бу соҳадаги истиқболларни кенгайтириш имконини беради:

- **Қуёш энергияси станцияларини барпо этиш.** Мамлакатнинг юқори қуёш радиацияси потенциали мавжудлиги сабабли, қуёш энергияси истиқболли йўналиш ҳисобланади.

• **Шамол энергиясидан фойдаланиш лойихаларини амалга ошириш.** Самарқанд ва Навоий вилоятлари шамол энергияси учун қулай минтақалардир.

• **Ядро энергетикасини ривожлантириш.** Ўзбекистон Россия билан ҳамкорликда ядро электр станциясини қуришни режалаштирган. Бу ички энергия таъминотини диверсификация қилиш имконини беради.

Хулоса

Стратегик таҳлил ташкилот ёки тизимнинг самарали ривожланишини таъминлаш учун зарур восита ҳисобланади. Унинг моҳиятини тушуниш ва турли усуллар ва ёндашувлардан фойдаланиш ташкилотнинг стратегик мақсадларига эришишда муҳим аҳамият касб этади. Шундай экан, стратегик таҳлилнинг қўлланилиши ва унинг натижаларини тўғри интерпретация қилиш ҳар қандай ташкилотнинг муваффақиятида ҳал қилувчи роль ўйнайди.

Ўзбекистон энергетика соҳасида стратегик таҳлилдан фойдаланиш бу тармоқнинг ривожланишини самарали бошқаришга ёрдам беради. Ушбу таҳлил асосида ресурслардан оқилона фойдаланиш, қайта тикланувчи энергия манбаларини ривожлантириш ҳамда ички ва ташқи бозорда рақобатбардошликни ошириш учун асос яратилади. Энергетика соҳасида стратегик таҳлил нафақат иқтисодий ўсишни таъминлайди, балки экологик барқарорликка эришишда ҳам муҳим ўрин тутди.

Адабиётлар рўйхати

1. Халқаро ва умумий адабиётлар

Johnson, G., Scholes, K., & Whittington, R. (2017). Exploring Strategy: Text and Cases. Pearson Education.

Porter, M. E. (2008). Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. Free Press.

Kotler, P., & Keller, K. L. (2016). Marketing Management. Pearson.

Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1996). The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. Harvard Business Review Press.

Grant, R. M. (2019). Contemporary Strategy Analysis: Text and Cases Edition. Wiley.

2. Ўзбекистон ва Марказий Осиё бўйича тадқиқотлар

Норматов, Б. Ҳ. (2020). Ўзбекистон энергетика секторидаги қайта тикланувчи энергия манбаларини ривожлантириш истиқболлари. Ўзбекистон илм-фан журнали.

Тўйчиев, М. (2021). Стратегик бошқарув асослари ва уларнинг энергетика соҳасида қўлланилиши. Ўзбек миллий университети нашриёти.

Юсупов, Ҳ. Ҳ. (2019). Ўзбекистонда энергетика тармоғининг трансформация жараёнлари. Марказий Осиё иқтисодиёти журнали.

Каримов, А. Б. (2020). Қайта тикланувчи энергия манбаларининг экологик ва иқтисодий аҳамияти. Экология ва ресурслар бошқаруви.

3. Иқтисодий ва экологик таҳлилга оид манбалар

Sachs, J. D. (2015). The Age of Sustainable Development. Columbia University Press.

Lovins, A. B. (2018). Reinventing Fire: Bold Business Solutions for the New Energy Era. Chelsea Green Publishing.

IRENA (2021). Renewable Energy and Jobs – Annual Review. International Renewable Energy Agency.

BP Statistical Review of World Energy. (2023). Global Energy Trends and Forecasts. BP.

4. Ўзбекистон қонунчилиги ва давлат дастурлари

Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони (2020 йил, №1234). Қайта тикланувчи энергия манбаларини ривожлантириш дастури.

Ўзбекистон Республикасининг "Энергия самарадорлиги ва қайта тикланувчи энергия манбалари тўғрисида"ги қонуни (2019 йил).

Ўзбекистон Республикаси Статистика қўмитаси. (2023 йил). Энергетика соҳасидаги асосий кўрсаткичлар.

5. Таҳлил усуллари бўйича методик қўлланмалар

FAO (2020). Strategic Analysis Tools for Sustainable Development. Food and Agriculture Organization.

OECD (2019). Strategic Environmental Assessment for Energy Policies. Organisation for Economic Co-operation and Development.

UNDP Uzbekistan (2021). Energy Efficiency in Uzbekistan: Challenges and Opportunities. United Nations Development Programme.